

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

MOTSHEANONG/PHUPJANE 2024

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 22.

TATAISO YA HO TSHWAYA:

- Ha mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, tshwaya feela karabo ya pele (**Mohlalobuwa ha a lokela ho araba potso e telele le dipotso tse kgutshwane mofuteng o le mong wa sengolwa**).
- Haeba a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, (dithothokiso tseo a di rutilweng) tshwaya feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, tshwaya karabo ya pele ho karolo e nngwe le e nngwe ha feela a arabile e le nngwe ya dipotso tse kgutshwanyane le e le nngwe ya dipotso tse telele.
- Ha mohlalobuwa a nehelane ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse, mme ya bobedi yona e nepahetse, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele e e latelang.
- Ha dikarabo di nomorilwe di fosahetse, tshwaya ho ya ka memorandamo.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o thunthetsang moelelo, fosisa karabo e jwalo. Haeba mopeleto o fosahetseng o sa thunthetse moelelo, tshwaya karabo eo e nepahetse.

Potso tse telele:

- Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswa e behilweng (kgutshwane), se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a iphele ka mosing. Haeba moqoqo o le molelele haholo, tshwaya ho ya ka seo mohlalobuwa a se ngotseng o nto sekaseka sena le batshwai ba ka sehloohong. **Sebedisa ruburiki ya ho lekanyetsa e leqepheng la 3 le e leqepheng la 8 ho lekanyetsa moqoqo wa mohlalobuwa.**

Dipotso tse kgutshwane:

- Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a di-a-bulwa le di-a-kwalwa moo a lokelang ho qotsa, se behe kotlo.
- Bakeng sa dipotso tse bulehileng, se ka aba matshwao bakeng sa E/TJHE kapa KE A DUMELA/KE A HANA. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.
- Ha ho matshwao a ajwang bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
<p>DIKAHARE</p> <p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.</p> <p>MATSHWAO A 6</p>	<p>5–6</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhetswa ho tswa thothokisong.</p> <p>-Kutlwisiso ke e babatsehang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>4</p> <p>-O bontsha kutlwisiso, mme o hlosa se botswang ka tshwanelo.</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang.</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitweng kamoo ho lokelang.</p> <p>-O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>3</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang.</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhetsa sehlooho.</p> <p>-Tse ding tsa dintlha tse hlahisitweng ho tshhetsa sehlooho di ntle.</p> <p>-Tse ding tsa dintlha di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle.</p> <p>-Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>2</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang.</p> <p>-Ho batla ho se dintlha tse hlahisitweng ho tshhetsa sehlooho.</p> <p>-Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.</p>	<p>0–1</p> <p>-Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang.</p> <p>-Dintlha tse tshhetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong.</p> <p>-Mohlahlobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO</p> <p>Sebopelo, nehelano le tlhophiso ya mehopollo. Tshebediso ya puo, sehala le setaele tse sebedisitweng</p> <p>MATSHWAO A 4</p>	<p>4</p> <p>-Sebopelo se hlahisitwe ka tsela e momahaneng.</p> <p>-Dintlha di utlloswa hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng.</p> <p>-Tshebediso ya puo, sehala le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala.</p> <p>-O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala.</p>	<p>3</p> <p>-Sebopelo ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitwe ka tsela e hlalohanyehang,</p> <p>-Tlhahiso ya mehopollo ke e utlwisisehang.</p> <p>-Tshebediso ya puo, sehala le setaele di nepahetse.</p>	<p>2</p> <p>-O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopelo.</p> <p>-Tlhahiso ya mehopollo e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano.</p> <p>-Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehala le setaele ha se tse loketseng.</p>	<p>1</p> <p>-Sebopelo se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng.</p> <p>-Mehopollo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang.</p> <p>-Sehala le setaele ha se tse loketseng.</p>	<p>0–1</p> <p>-Moqoqo o bopelile ka tsela e fokolang.</p> <p>-Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.</p>

ELA TLHOKO: Ha karabo ya mohlahlobuwa e tswile lekoteng mme a sa bua ka Dikahare hohang, feela a ngotse moqoqo wa boiqapelo, mo abele 0 bakeng sa dikahare le tshebediso ya puo.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

POTSO YA 1

'KE MOTSHO KE MOTLE' – KPD Maphalla

TATAISO HO BATSHWAI:

Motshwai a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwai a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona:
Dikahare le Sebopelo le Tshebediso ya puo.

Dikahare

- Nehelano e lokela ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo.
- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehileng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng, mme motshwai a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlahlobuwa. Ela tlhoko hore dintlha tsa mohlahlobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.
- Mohlahlobuwa a qale pele ka ho totobatsa ntlhakemo ya hae ho bontsha hore ebe o dumellana kapa o hanana le mohopolo o hlahiswang ke potso.

Selelekela

Kgetho ya mantswe e sebetsana le mantswe ao sethothokisi se a sebedisitseng boqaping ba thothokiso ena ho etsa hore e be monate le ho duma hamonatjana ditsebeng tsa mmadi. Mantswe a kgethwang e ba a ikgethileng mme a bileng a kgohlela hamonatjana moo a sebedisitsweng teng.

Kgetho ya mantswe.

- Molathothokisong wa 2: Lentswe *thonngwa* le kgethilwe bakeng sa lentswe *kgetha* hore le tle le fane ka moelelo o matla wa hore le ha morwetsana a le motsho, a ka bitswa hore a eme kapela setjhaba mme a ka etsa seo ka boitshepo bo boholo kaha a tseba hore leha a le motsho, o motle.
- Melathothokiso ya 3 le 4: Lentswe *tlakasele* le bolela hore motho o a thothomela. Mona sethothokisi se bontsha hore morwetsana o hlile o na le bokgoni ba ho ema ka sebete a sa thothomele pela matshwele.
- Melathothokisong ya 6, 7, 8, 10 le 12: *semomotela*, *palesa*; *shweshwe*; *twadi* le *senakangwedi*. Mantswe ana a bontsha hore morwetsana o ne a le motletle e le Seilatsatsi wa tshomong hantle.
- Kgetho ya lentswe *Seilatsatsi* e re bolella hore hara lebala leo le letshwana ho na le botle bo makatsang ho morwetsana enwa.
- Kgetho ya lentswe *mphatlalatsane* e tlisa moelelo wa hore o itlhomme pele jwalo ka naledi e hlahang pele ha ho esa.

[Ela tlhoko: Ha se setlamo hore mohlahlobuwa a ngole ka tsona kaofela.]

[10]

Sebopeho le Tshebediso ya Puo

- Mohlahlobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopehong sa diratswana tse momahaneng, mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.
- Puo, setaele le sehala di sebediswe ka nepo temeng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kangang ya hae ka ho phethahala. Sethothokisi se atlehile ho kgetha mantswe a hlileng a supa hore morwetsana enwa ke twadi e le ka nnete.

POTSO YA 2: 'TONAKGOLO TSIAME KENNETH MOPELI' – MM Makappa

- 2.1 Ho hlahisa seo motho hantlentle a leng sona. ✓✓ (2)
- 2.2 Phetapheto ya mantswe e tsepameng. ✓ (1)
- 2.3 Tshwantshiso ✓ (1)
- 2.4 O ne a kgonne ho tlamahanya setjhaba sa Basotho seo a neng a se busa. ✓✓ (2)
- 2.5 Ho kgina morethetho. ✓✓ (2)
- 2.6 Poeletsamodumo ke ho phetapheta modumo o itseng molathothokisong. Mona modumo o boeleditswe ka ho phetapheta modumo wa 'q'. O etsa hore modumo o dule o utlwahala ditsebeng tsa mmadi, o se ke wa lebaleha. ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 3: 'KAOFELA KE MAFOME' – KPD Maphalla

- 3.1 Karaburetso ya kutlo. ✓ (1)
- 3.2 Batho ba ne ba dutse ka kgotso, ba iketlile. ✓✓ (2)
- 3.3 Tlohelo. ✓ (1)
- 3.4 Sa ho hlakisa temoso eo se fanang ka yona se e bapisa le e kileng ha fanwa ka yona Bebeleng ho buka ya Moekelesia. ✓✓ (2)
- 3.5 Le susumetsa mmadi hore a se ke a ipokella ka dintho tsa lefatshe kaha tsohle tsa lefatshe di a fela. ✓✓ (2)
- 3.6 E. Hoba temeng ka nngwe sethothokisi se hlakisa ka diketsahalo tse fapaneng hore tsohle di a fela. ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 4: 'KE TLA O ROMELLA DIPALESA' – KPD Maphalla

- 4.1 Tshwantshiso. ✓ (1)
- 4.2 Ho potlakisa morethetho.
Ho hlakisa mohopolo wa hore dishweshwe di kganya seka dinaledi mme mohopolo oo o ntshetswa pele moleng o latelang. ✓✓ (2)
- [Tshwaya e le nngwe feela.]** (2)

- 4.3 Karaburetso ya phofonelo. ✓ (1)
- 4.4 Sethothokisi se bolela hore ho thata hore se ntshe moratuwa wa sona pelong ya sona. ✓✓ (2)
- 4.5 Molaetsa ke wa hore ha o rata moratuwa wa hao o mo etsetse tsohle ho mo kgahlisa. ✓✓ (2)
- 4.6 Lehlaso ke mola oo sethothokisi se o phetaphetang temanathothokisong ka nngwe. Sethothokisi se toboketsa hore se tla dula se romella moratuwa wa sona dimpho tse mo kgahlang/Ho hohela mmadi le ho etsa hore modumo wa lehlaso o nne o dume ditsebeng tsa mmadi. ✓✓ (2)

(2)
[10]

POTSO YA 5: 'MME' – M Mohapi

- 5.1 Molathothokiso wa 3/Mosala a dutse o ja mmae lehelohelo. ✓ (1)
- 5.2 Phetapheto ya mantswa e diehileng, ✓ ka mantswa ana, 'Kajeno o ...' ✓ (2)
- 5.3 Kgonyetso (rato)
Tshwantshiso. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela.] (1)
- 5.4 Ho potlakisa morethetho.
Ho hlakisa mohopolo wa hore ha o hlompha batswadi o tla ekeletswa ditshiu tsa bophelo, o fumanwang moleng o latelang. ✓✓ (2)
- 5.5 Kganyetsano e hlakisa hore kajeno bana ba hodile, ka lebaka la kgodiso e mofuthu ya bomma bona feela ba hloka teboho, ebe ka moso e tla ba batswadi ba jwang haele moo bona ba hloleha ho leboha. ✓✓ (2)
- 5.6 Tshwantshiso e rehella ho itseng, ka ho itseng, eleng mosadi le tau. ✓
Sethothokisi se bua ka hore bomme ba na le matla, ba sireletsa bana ba bona mathateng ohle a bophelo. ✓ (2)

(2)
[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	5. Phihlello e babatsehang	4. Phihlello e supang bokgoni	3. Phihlello e mahareng	2. Phihlello ya motheo feela	1. Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng. MATSHWAO A 15	12–15 -Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14–15 -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12–13 -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshhehswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa.	9–11 -O bontsha kutlwisiso, mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitweng kamoo ho lokelang -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.	6–8 -Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotsweng ka botlalo -Tse ding tsa dintlha di tshhehetsa sehlooho -Dintlha tse ding di tshheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.	4–5 -Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo. -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshhehetsang sehlooho. -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa	0–3 -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso -Dintlha ha se tse kgodisang -Mohlalobuwa ha a utlwisiso hantle mofuta ona wa sengolwa.
SEBOPEHO LE TSheBEDISO YA PUO Sebopelo, tlhophiso ya mehopolole le nehelano e nang le neeletsano e momohaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlooho tse sebedisitsweng temeng. MATSHWAO A 10	8–10 -Sebopelo se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlooho le setaele ke tse sutisitweng, tse susumetsang le ho nepahala	6–7 -Sebopelo ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng. -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Puo, sehlooho le setaele boholo di nepahetse.	4–5 -O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopelo -Tlhalohanyo le momahano di teng leha di kgera -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlooho le setaele tsona di batla di loketse -Tlhalohano ya mehopolole e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse	2–3 -Sebopelo se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng -Mehopolole ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse -Sehlooho le setaele ha di a lokela mosebetsi -Popo ya diratswana e fosahetse.	0–1 -Kgaello ya ho rala sebopelo ka tshwanano e sitisa phallo ya mehopolole -Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo -Popo ya diratswana e fosahetse
MATSHWAO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Tshebediso ya Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA TLHOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwai a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

Selelekela

Mohlahlobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore mophetwa ya tjihitja le ya sepapetlwa ke ya jwang. Moqoqo ona ke oo ho wona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae. Ntlhakemo ya hae e lokela ho ipapisa le hore Tsietsi o tjihitja kapa o sepapetlwa na.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le ho ba tjihitja kapa ho ba sepapetlwa ha Tsietsi.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore Tsietsi ke mophetwa ya tjihitja kapa ya sepapetlwa.

[25]

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahlobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

- 7.1 O halefisitswe ke motho ya bitsang ba bang dintja.✓ (1)
- 7.2 A hohetswe ke ho kgabola ha sethunya.✓ (1)
- 7.3 Kotsi o ne a hana ka kotjane ya ntatae a bile a batla ho mmolaya ka tshepe.✓ (1)
- 7.4 Bana ba ne ba e na le maikutlo a thabo, kaha ba ne ba itshehela ba sa bone kotsi ya se etsahalang.✓✓ (2)
- 7.5 Ho fumanehile hore Ditabe ha se ngwana wa Kotsi empa ke wa moruti Moshebi le Mmamasolomane.✓✓ (2)
- 7.6 Mohanuwa o sepapetlwa.✓ O hlahiswa e le ngwanana ya pelompe mme ha ho moo ho bonahalang semelo sa hae se tsamayang se fetofetoha.✓ (2)
 [Motshwai a badisise karabo ya mohlahlobuwa mme a ananele ditshehetso tse amanang le seo a se ngotseng, se bile se kgodisa]
- 7.7 Ha Tsietsi a se a bulehile mahlo, o ne a dula a batlisisa hore ebe hantlentle batswadi ba hae e ne e le bomang mme seo se ne se halefisa bomalomae.✓✓ (2)

- 7.8 Karaburetso ya pono ena e ka ba le kgahlamelo e mpe baneng kaha ba ka nka e le tsela e nepahetseng ya ho rarolla mathata. Ka lehlakoreng le leng pono eo e ka susumeletsa bana ho ba bahale ba kgonang ho ikemela ntweng ya bophelo. ✓✓✓ (3)
- 7.9 Tsietsi o ne a sa tshepe hore le ka etsa kamoo le tshepisiseng kateng.✓ (1)
- 7.10 Ke ho neha Tsietsi le Tseleng monyetla wa ho ipata, ba be ba tsebe ho tswedipana hantle ha ba lwantshana le dira tsa bona.✓✓ (2)
- 7.11 Ke mophetwa ya maqiti kaha ke moo o kgonne ho ikgakanyetsa ba ntseng ba mmatla.✓✓ (2)
- 7.12 Phethelo.✓ Kamora moo diketsahalo di a fokotseha mme ha ho sa na diketsahalo tse ding tsa kgohlano✓ (2)
- 7.13 Kgotso
Kgutso
Moruti Moshebi✓
Nkgono Mmantsoteng.
Tsipane.
Ramabanta. ✓ (2)
[Tshwaya ba babedi feela.]
- 7.14 Tjhadimo ya mongodi mabapi le mapolesa ke hore ke batho ba sa tsebeng mosebetsi wa bona ka botlalo, o bona e le dimaumu tse qhekellwang habobebe. ✓✓ (2)

[25]**POTSO YA 8: DIEPOLLO – T Seema**

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore mophetwa ya tjhitja le ya sepapetlwa ke ya jwang. Moqoqo ona ke oo ho wona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae. Ntlhakemo ya hae e lokela ho ipapisa le hore Diepollo o tjhitja kapa o sepapetlwa na.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le ho ba tjhitja kapa ho ba sepapetlwa ha Diepollo.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe

hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore Diepollo ke mophetwa ya tjihitja kapa ya sepapetlwa. [25]

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahlobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

POTSO YA 9: DIEPOLLO – T Seema

- 9.1 Ke ntja e tsamayang le makolwane. ✓ (1)
- 9.2 Ntja e mo fofonetse feela ya se ke ya mmohola. ✓ (1)
- 9.3 O ile a mamarela sefate nako e telele, a ipatile. ✓ (1)
- 9.4 O ile a dula pela motho ka beseng, athe motho eo ke rangwanae Leemisa, ngwanabo ntatae hantle. Ka tsela eo yaba leeto la hae le atlehile. ✓✓ (2)
- 9.5 Ditumelo tse fapaneng di entse hore lenyalo la Dibakiso le Raitlhwana le se ke la tswela pele kaha batswadi ba Raitlhwana e ne e le ma-Islamo ha ba Dibakiso e le ma-Anglican. ✓✓ (2)
- 9.6 Ke mophetwa ya tjihitja kaha o na le mahlakore a mabedi, jwalo ka batho ba nnete ba phelang. ✓ O bontsha ho hola hobane o ile a amohela Diepollo ka diatla tse mofuthu ha a ne a le palehong; ka lehlakoreng le leng o ile a tshwarwa ka boloi lesakeng la Moeketsane. ✓ (2)
- 9.7 Ke ho ba moharo ha Theko. ✓ O ne a batla ho nyadisa Diepollo ho Mothofeela ka le reng ntatae ha a qeta ho ntsha kgomo tsa bohadi ba Mmadiepollo. ✓ (2)
- 9.8 E ne e nepahetse. Ho ya ka ditokelo tsa botho bana ba na le ditokelo tsa ho ikgethela hore ba batla ho nyalwa ke bomang.

KAPA

- E ne e sa nepahala. Diepollo o ne a sa tlameha ho baleha hobane o ne a ka beha bophelo ba hae kotsing. ✓✓✓ (3)
- 9.9 Kamora ho hlokahala ha ntatae matsale. ✓ (1)
- 9.10 Pontsho e ne e le yena ya neng a mo thabela, ha ba bang ba ne ba sa mo rate. ✓✓ (2)
- 9.11 Pontsho e ne e le motho ya lerato hobane haesale yena a sa kene ho ditshela tsa ba bang lapeng, yena esale a rata Diepollo. ✓✓ (2)
- 9.12 Tharahano. ✓ Ditaba di ile tsa mpefala hobane ke hona mothating ona moo Zebulon a ileng a nyamela, yaba bophelo ba Diepollo bo a thatafala ka lebaka la mapolesa a neng a dula a mo hlekefetsa. ✓ (2)

- 9.13 O ne a qoswa ka hore o fetotse lenane la bakudi ba neng ba emetse ho fumantshwa diphio.
Ho pata motho ya ntseng a batlwa ke mapolesa, Pontsho Ramokgopa, ntlong ya hae. ✓
Ho bua leshano lengolong la kopo ya mosebetsi. ✓
[Tshwaya tse pedi feela.] (2)
- 9.14 Tjhadimo ya mongodi ke hore ha se kamehla moo bomatsale ba utlwanang le dingwetsi. Ka nako e nngwe ba a ba tenehela, ha ka lehlakoreng le leng dingwetsi ebang tsona tse sa rateng batswadi ba bohadi. ✓✓ (2)
[25]

POTSO YA 10: MME – NP Maake

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore mophetwa ya tjihitja le ya sepapetlwa ke ba jwang. Moqoqo ona ke oo ho wona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae. Ntlhakemo ya hae e lokela ho ipapisa le hore Mme o tjihitja kapa o sepapetlwa na.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le ho ba tjihitja kapa ho ba sepapetlwa ha Mme.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore Mme ke mophetwa ya tjihitja kapa ya sepapetlwa. (25)

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

POTSO YA 11: MME – NP Maake

- 11.1 Lefung la Mme. ✓ (1)
- 11.2 Mme o ne a phekola mafu a bana, ✓ a bile a ruta bana mosebetsi wa matsoho. ✓ (2)
- 11.3 Diseko o ile a fumana dinepe tsa lenyalo, tse ileng tsa mo eelliswa hore Mme e ne e le mohatsa Thollo wa matswathaka.
O ile a etsa qeto ya hore ha a qeta ho bona dinepe a seke a tsebisa Mmateboho, o a thola ka taba ena. ✓✓ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]

- 11.4 Baeti bana ba ne ba le bangata ka koloing e leng ntho e belaetsang hore batho ba hlahang Matatiele ba ka tloha hole jwalo ba petetsane ka koloing. Basadi ba ne ba le teng ditherisanong tsa lenyalo e leng ntho e sa tlwaelehang Sesothong. ✓✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 11.5 Ke mophetwa ya tjihitja kaha o na le mahlakore a mabedi, jwalo ka batho ba nnete ba phelang. ✓ O bontsha ho hola hobane o ne a hlokomela lelapa la hae ha ka lehlakoreng le leng e le lemenemene hobane o ile a siya mosadi wa hae Matatiele. ✓ (2)
- 11.6 Sesosa ke hore Mme o ne a ipatla kapa a batla ho itsebahatsa empa a sa rate ho senya lelapa la Thollo leo a neng a se a ithehetse lona. ~~Sebokeng, a sa tsejwe.~~ ✓✓ (2)
- 11.7 Karaburetso e iponahatsa ka selo sa phohomela se bileng teng ho batho ba tsebileng melemo ya Mme ba jwalo ka Mmateboho le Diseko mme kamora lefu leo la Mme, Bafokeng ba Matatiele ba setse ba komela Mmateboho ka hore o patetse mosadi ya sa tsejweng lelapeng la bona. Ka lehlakoreng le leng, ha ba tsebe hore le bona ba mo patile. ✓✓✓ (3)
- 11.8 Diseko o ne a ile a siya kerese e kgantshitswe mme lelakabe la tshwara kobo e neng e leketla betheng yaba ke ho tjha ha ntlo. ✓ (1)
- 11.9 Mollo o ne o tjhesitse bethe le dikgaretene tsa kamore, o sa kgona ho namela dikamoreng tse ding. ✓✓ (2)
- 11.10 Ke mophetwa ya kgopo/ya sa rateng bana ✓ O ne a ruile ntja e kgolo e neng e tshosa bana mme ba bile ba sa kgone ho kena jareteng ya hae ha dibolo tsa bona di ka wela jareteng moo. ✓ (2)
- 11.11 Tomatso ke ya hore Thollo o ne a hana ho tshela mobu lebitleng la motho eo a sa mo tsebeng, athe rona babadi re a tseba hore mosadi eo a reng ha a mo tsebe, ke wa hae wa matswathaka. ✓✓ (2)
- 11.12 O Ilisitswe ke ha Tsekiso a mo lahla.
A lla hape ha a ne a nyalwa ke motho eo a neng a se na dikamano tsa lerato le yena.
A lla ha Mme a hlokahetse. ✓✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 11.13 Tjhadimo ya mongodi ke ya hore motho ya sa rateng bana o ipitsetsa bomadimabe, le hore hangata bana ke bona ba thusang ka ho hlaba mokgosi ha ho na le ketsahalo e itseng jwalo ka ha ho ile ha etsahala ka Diseko. ✓✓ (2)

[25]

POTSO YA 12: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke

Selelekela

Mohlahlobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore mophetwa ya tjihitja le ya sepapetlwa ke ba jwang. Moqoqo ona ke oo ho wona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae. Ntlhakemo ya hae e lokela ho ipapisa le hore Tutudu o tjihitja kapa o sepapetlwa na.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le ho ba tjihitja kapa ho ba sepapetlwa ha Tutudu.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore Tutudu ke mophetwa ya tjihitja kapa ya sepapetlwa.

[25]

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahlobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

POTSO YA 13: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke

- 13.1 Motsamai o ne a ferekantswe ke ditaba tsa hore titjhere Tutudu o sotla bana ba sekolo sa Sedibeng. ✓ Ka lehlakoreng le leng, o ne a tseba Tutudu e le titjhere e sebetsang ka matla. ✓ (2)
- 13.2 O ile a kgetha ho ya ho Ntefeleng hobane a ne a sebeditse nako e telele le yena/O ne a mo tshpile hobane a le sebete sa ho toba taba. ✓ (1)
[Tshwaya e le nngwe]
- 13.3 Ke mothipolohong/Ke phethelong. ✓ (1)
- 13.4 Mmanthoto o ile sekolong a rerile ho ya lwantsha Dikgapane empa hobane o ne a nwele jwala o ile a robala, yaba ke ho tlotlolleha ha hae. ✓ Sena seo Mmanthoto a se entseng, se bakile hore Nthoto a tlohele sekolo/Sena se bakile hore Dikgapane a qetelle a nyahladitse mohopolo o motle oo a neng a tla ka wona, yaba o se a ikamahanya le matitjhere ohle a Sedibeng a neng a nwa jwala. ✓ (2)
[Tshwaya ntlha e le nngwe ya ditlamorao]

- 13.5 Ke mophetwa ya sephara✓hobane o bonahala a le ntlhanngwe kaha haesale a le ka lehlakoreng la Tutudu leha baphetwa ba bang ba ne ba leka ho mo suthisa tabeng eo.✓ (2)
[Motshwai a badisise karabo ya mohlalobuwa mme a ananele ditshehetso tse amanang le seo a se ngotseng, se bile se kgodisa]
- 13.6 Ke taba ya hore Tutudu e ne e se letswallwa la Thabure/Lehloyo la melata/Mona wa titjhere Thebe.✓ Lekgotla la tsamaiso ya sekolo le ne le sa batle ha ho hirwa ngwana eo e seng wa mobu. Matitjhere a Sedibeng a ne a re ona kgale a wa a tsoha le sekolo seo jwale ha ho letswantle le tla ba bolella letho.✓ (2)
- 13.7 Ke ho bebofaletsa Thebe mosebetsi wa ho kenakenana le bana ba sekolo, kaha setjhaba boholo se kgollwa hore medubedube e etsahalang dikolong tsa mahaeng, e qalwa ke bana ba tswang makeisheneng.✓✓ (2)
- 13.8 Ke hobane Dikgapane o ne a sa tla kopanong eo Thebe a neng a e bitsitse, moo a neng a tshepetswe ho tla senya lebitso la Tutudu.✓✓ (2)
- 13.9 O ne a batla hore Thebe a nkehe, a nahane hore o ntse a kgema mmoho le yena.✓ ✓ (2)
- 13.10 Mophetwa ya se nang botsitso,✓ hobane ha ho ne ho se jwalo, a ka be a ile a shwella dikano tsa hae tsa mohla monene. ✓ (2)
 O ne a le maqiti. O kgonne ho nahana kapele hore a thetse Thebe ha a ne a sa ka a finyella kopanong eo Thebe a neng a e bitsitse.
[Ela tlhoko dikarabo tsa bahlahlobuwa tse ntseng di nepahetse.]
- 13.11 Tomatso ke hore Thebe o ne a kentse setjhaba moya hore se futuhele Tutudu empa sa fetohela yena hang kamora ho utlwa ditaba ho Ntefeleng.✓✓ (2)
- 13.12 E, se a tsamaellana hobane Tutudu ke qubu ya mobu e bonwang ke mang le mang mme le diphetoho tseo Tutudu a di entseng sekolong sa Sedibeng di ne di bonwa ke mang le mang.✓✓ (2)
- 13.13 Mongodi ha a rate batho ba etsang diketso tse sa lokang, ke ka hona a etsang hore Thebe a fumantshwe kotlo ka lona lebaka leo.✓✓✓ (3)
[25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

POTSO YA 14: KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela

Selelekela

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore maelana a reng 'ha ho tume dimelala' a bolela eng. Moqoqo ona ke o sekasekang mme mohlalobuwa a ka sekaseka tshebediso ya maelana ana diketsahalong tsa tshomo ena.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqo ona ke o sekasekang; mongodi o sekaseka tshebediso ya maele a reng: 'Ha ho tume di melala', diketsahalong tsa tshomo ena.

A ka hlakisa tshusumetso ya maelana ana diketsahalong tsa tshomo ena.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya moqoqo wa hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]

POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela

15.1	Mara a Barolong.✓	(1)
15.2	Bafutuhi ba ne ba tseba hore batho ba boloditseng ba a ila kahoo ha ba be malalaalaotswe ntweng.✓✓	(2)
15.3	Ramakakane✓ le Ramoretlo✓	(2)
15.4	E ile ya phakisetswa jwalo ka sefelo sa lehadima le tsamayang ka lebelo le leholo.✓✓	(2)
15.5	Kutlwisiso ke hore Thoane e hlasetse Barolong mme ya ba ritla kaofela.✓✓	(2)
15.6	Ho tsometsa✓ le ho hlasela kapelepele batho ba boloditseng.✓	(2)
15.7	Nkabe ke ile ka inehela kapele✓ kaha melao ya phutuhlo ha e dumele hore masole a inehetseng a hlokofoatswe le ho feta, a be a bolawe.✓✓	(3)
15.8	Matsalae o ne a pheha dijo tse ngata haholo empa hosane di be di tsoha di fedile.✓	(1)
15.9	Sehalo se lemosang.✓ Barwetsana ba lokela ho batlisisa ka malapa pele ba kena manyalong.✓	(2)

- 15.10 Ke ho bontsha hore ba ne ba tsamaye leeto le lelelele haholo.
Ke ho bontsha hore nako e ntse e tswela pele. ✓✓
[Tshwaya e le nngwe feela.] (2)
- 15.11 Ke maikutlo a ho swaba ha e le moo batho ba ile ba siuwa ba le feela ha ba ha tjhaba le hlahlamang. ✓✓ (2)
- 15.12 Kotlo ya ngwetsi e ne e fetisa kamoo e neng e sentse kateng. Ngwetsi e entse phoso hanngwe empa ya hloko fatswa ka matsatsi le masiu ohle.
- KAPA**
- Kotlo ya ngwetsi e ne e tshwanela tshenyoo eo e e entseng. Nahana ha sephiri sa batho se se se senolwa, ba bile ba fumanwa ba sa apara ke motse kaofela. ✓✓
[Maikutlo a mohlalobuwa a tsheheditsweng hantle a ananelwe.] (2)
- 15.13 E, se a tsamaelana hobane Obe e ne e le yena mophetwa ya sebedisitsweng ho hloko fatsa ngwetsi/Obe ke phoofolo e sa tlwaelehang, e tshabehang mme diketso tsa yona le tsona di ne di tshabeha. ✓✓ (2)
- [25]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

POTSO YA 16: SEYALEMOYA – RH Moeketsi

HA LE THAKGISWE – M Leduma

Selelekela

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore bophelong motho o tshehetswa ke ba bang ho mmontsha kotsi eo a yang a e lebile kapa hona ho mo dihela. Moqoqo ona ke oo ho wona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae, ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae a ipapisitse ka dibapadi tse na tse pedi, e leng Kotopi le Makau.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le kamoo Kotopi a dihelang Makau kateng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile kapa ha a atleha ho bontsha hore Kotopi o dihetsa Makau kapa ha a mo dihela.

[25]

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

POTSO YA 17: SEYALEMOYA – RH Moeketsi

SEKGOBO SA TSHIFANALEHATA – J Radebe

- 17.1 Mmanthako o utlwisisa hore moya wa bothuela ke wona o tsamaisang Tholang le masiu, ha Mokeo yena a sa utlwisisa taba ya ho tsekela ha Tholang. ✓✓ (2)
- 17.2 Tholang o lokela ho fehlellwa, e be lethuela. ✓ (1)
- 17.3 Ba ile ba tsamaya ba ya Tshifanalehata, morero e le hore Ramanaka a ba hlahlobele hore Tholang o ile hokae. ✓✓ (2)
- 17.4 Ke mophetwa ya sebakadi se tshitja kaha o na le mahlakore a mabedi, jwalo ka batho ba nnete ba phelang. ✓ O bontsha ho hola hobane qalong o ne a le kgahlanong le moya wa Tholang empa ha Tholang a se a nyametse, o dumellana le mosadi ho ya hlahloba ha Ramanaka. ✓ (2)

- 17.5 A re tjobela pele ketsahalong eo ho yona Ramanaka a ileng a tshereanya Tholang, e le ha a elellwa hore eo o mo feta hole ka moya wa bothuela. ✓✓ (2)
- 17.6 Moru oo Ramanaka a ahileng ka hara wona. ✓
Ha ho bobebe ho bontsha maemo a bosiu nakong ya motsheare. ✓ (2)
- 17.7 E, e a tsamaelana. Ramanaka ke ngaka ya setso mme dingaka tseo di sebedisa manaka ao e leng meriana ya tsona. ✓✓ (2)
- 17.8 Tholang o ne a e na le moya o matla wa bothuela ho feta wa Ramanaka. ✓ (1)
- 17.9 O ne a etsetsa hore a thotofale matsatsi a mararo mme a tle a bolawe ke tlala ✓ mme moriana oo o sebeditse hobane Tholang o ile a fela a tshereana. ✓ (2)
- 17.10 A re senolela hore moriana oo Ramanaka a mo nwesitseng wona o se o qadile ho sebetsa. ✓✓ (2)
- 17.11 Ho re senolela hore Ramanaka ke motho ya lefufa, ya inahanelang a le mong le ya sa batleng ho hloiswa ke mang kapa mang. ✓✓ (2)
- 17.12 Ke ya masetladibete. ✓ Phethelong Tholang o aparetswe ke mathata athe o ne a hloka ho imollwa ka ho fehlellwa ka toka. ✓ (2)
- 17.13 Leeme le hlahella moo Ramanaka a buang ka mesenyana, ho nyedisa Tholang eo e leng ngwanana. O re yena ha a batle ho tellwa ke 'mesenyana' ho bontsha hore o na le lenyatso le nyediso bathong ba basadi. ✓✓✓ (3)

[25]

POTSO YA 18: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Selelekela

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore bophelong motho o tshehetswa ke ba bang ho mmontsha kotsi eo a yang a e lebile, a tsoswe borokong boo a leng ho bona. Moqoqo ona ke o kgethang lehlakore oo ho wona mongodi a lekang ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena ntlhakemong ya hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae. a ipapisitse ka dibapadi tsena tse pedi, e leng Mofammere le Molefi.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le maele a Basotho a reng 'Mara ha a se na dihlwela a wela'.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile kapa ha a atleha ho bontsha hore mara ha a se na dihlwela a a wela.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]

POTSO YA 19: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

- 19.1 Molefi o ne a tlole hlahosetsa baholo ba hae hore ha a sa nyala Montsheng. ✓ (1)
- 19.2 Batswadi ba Molefi ba ne ba se ba ntshitse bonyane ba ho beheletsa habo Montsheng ho ya ka takatso ya Molefi empa jwale Molefi o se a mo kwenehela ntle le mabaka a utlwahalang. ✓✓ (2)
- 19.3 Mapetla o ile a foka koloi ya Molefi ka moriana, yaba ha Molefi a kena tseleng ka yona, o fumana kotsi. ✓✓ (2)
- 19.4 Mapetla o ile a loya Molefi hore a se be le katleho bophelong ka kakaretso. ✓✓ (2)
- 19.5 Mongodi o batla ho bontsha kgohlano e dipakeng tsa setso le bodumedi ba se-Kreste ka bona. ✓✓ (2)
- 19.6 E, e tsamaelana le ditaba tsa buka hobane Molefi o ile a tlameha ho lefa ka maemo a bophelo ba hae ha a ne a hana ho mamela dikeletso tsa hore a kgaohane le boNgatane. ✓✓ (2)
- 19.7 '... ekaba lefetwa lee la mosatsana le nkutlwang?'
'O tsebella kae hore monna le mosadi ba lokisetsa ditaba lekunutung empa o sa nyalwa?'
'... banna o ba botse nna.' ✓
[Tshwaya e le nngwe.] (1)
- 19.8 Disebo o ne a kgalema Morongwe le Molefi hore ba se ke ba lwantshana pontsheng, ke ha Morongwe a araba ka tsela e mabifi. ✓✓ (2)
- 19.9 A re hopotsa ketsahalang eo Morongwe a neng a qala ho bona Molefi sepetlele a bile a se a mo rata, mme a etsa qeto ya hore Molefi o tla kena mokolokong wa banna bao a seng a e na le bona. ✓✓ (2)
- 19.10 Ho re senolela hore hangata ngwetsi e sa di hadikelang ho di ja, e tliša mofereferere bohadi. ✓✓ (2)
- 19.11 Ke ya masetladibete ✓ hobane e fella ka ditaba tse bohloko moo Molefi a seng a qhwadile teng. ✓ (2)
- 19.12 Di tharahanong. Mathata a Molefi a ho duba thankga bophelong a ntse a rwalellana. ✓✓ (2)
- 19.13 Maikutlo a bohloko. ✓ Ke utlwiswa bohloko ke ho bona kamoo Mapetla a qetelletseng a sulafaleditse Molefi bophelo kateng ka lebaka la mona feela. ✓✓ (3)

[25]

POTSO YA 20: MOFUTA WA POTSO E TELELE**LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba****Selelekela**

Mohlahlobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa kamoo motho e mong a ka kenyang e mong tsietsing kateng, kapa a ka thusang e mong kateng. Moqoqo ona ke oo ho wona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane kapa a hanane le yena.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlalisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae. A hlakise lehlakore la hae la phehisano ka botlalo a itshetlehile ka Naledi le Seipati.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le kamoo Naledi a dihelang Seipati kateng

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kang ya hae ka ho phethahala. A bontshe hore e le ka nnete mongodi o atlehile ho bontsha hore Seipati o dihetsa Naledi kapa ha a mo dihela.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahlobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 21: LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

- 21.1 Naledi o ne a ilo kopa Mohlouwa ho busetsa Tsietsi mosebetsing. ✓
'Ka mantswe a mang, o batla ho mphuthollela sefuba sa hao hore feela ke busetse monnao mosebetsing?' ✓ (2)
- 21.2 Tjhe, o ne a sa mo sitelwa kaha Tsietsi o tebetswe hobane Naledi a hanne kopo ya Mohlouwa ya ho utlwana le yena. ✓✓ (2)
- 21.3 A re bolella hore o ikemiseditse ho kena dikamanong tsa lerato le Mohlouwa. ✓✓ (2)
- 21.4 Mantswe ana a ne a hlalsetsa Mohlouwa hore Naledi o se a ikemiseditse ho kena dikamanong tsa lerato mme seo se ne se tla ntsheditse kgohlano pele hobane Naledi o ile a qala ho tella monna wa hae Tsietsi ha a se a utlwana le Mohlouwa. ✓✓ (2)
- 21.5 Seipati o ile a ipata nakong eo Naledi a neng a hloka thuso ya hae haholo, malebana le ditaba tsa hae tsa lerato le Mohlouwa.
Seipati o rehilwe lebitso lena hobane o ne a patile mekgwa ya hae e mebe. ✓✓ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 21.6 Mongodi o sebedisitse Mohlouwa ho emela borui hobane o ne a sa lefe basebetsi ba hae tjelete e lekaneng, mme sena se ne se baka kgohlano hobane basebetsi ba hae ba ile ba etsa mohwanto ho tseka nyollelo ya moputso.
O sebedisitse Tsietsi ho emela bofutsana hobane o ne a dula mokhukung o nelang mme seo se bakile kgohlano dipakeng tsa hae le Naledi hobane o ne a dula a komela Tsietsi kamehla. ✓✓✓ (3)
- 21.7 O ne a mo fa moputso o monyane, o sa aneleng ditlhoko tsa hae.
O ile a mo leleka mosebetsing. ✓
A utlwana le mohatsae. ✓
[Tshwaya tse pedi feela.] (2)
- 21.8 A re hopotsa ketsahalo eo ho yona Naledi a neng a le maratong le Mohlouwa mme a tella Tsietsi.
A re hopotsa ketsahalo eo ho yona Tsietsi a ileng a tebelwa mosebetsing ntle le lebaka. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela.] (1)
- 21.9 Ke ho ntshetsa tshwantshiso pele.
Ho senola boitshwaro ba Mohlouwa mabapi le batho ba bomme ✓✓
[Tshwaya e le nngwe feela.] (2)
- 21.10 Ke ya masetladibete. ✓ E fela ka sehlooho seo ho sona Tsietsi a bolayang bana ba hae, Naledi, Mohlouwa le bohle bao e leng mekgokakgwale tseleng ya hae. ✓✓ (2)
- 21.11 Pheleu ke sebakadi sa tlatsetso. ✓ O dula a tsheheditse seo Mohlouwa a se etsang, ho sa natsehe hore ke se lokileng kapa se fosahetseng. ✓ (2)
- 21.12 E qholotsa maikutlo a ho tshoha. ✓ Ke tshoswa ke selepe se rothang madi se tshwerweng ke Tsietsi. Sena se bontsha hore o bolaile batho bao ka tsela e sehloho. ✓✓ (3)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80